

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 33 (1641) 17 fevral 2018-ci il

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA
KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA DÖVLƏT
DƏSTƏYİ FONDUNUN MALİYYƏ YARDIMI İLƏ

(əvvəli ötən saylarımızda)
Qara ciyəri xəstə olan böyük şair həkimlərin və dostların cərahiyyə əməliyyatı olunmaq üçün etdiyi təklifə razı olmayıb, ələcsiz Şamaxıya qayıtdıqdan sonra Həmidə xanımdan dostlarına dəfələrlə razılıq etmiş, hətta bir dəfə onun haqqında bədahətən farsca aşağıdakı beyti demişdir:

**"Nəyərdənd göz əcəl püş-təm xəmidə
Gəşəm dərdüşi - xud rənci Həmidə"**

(Əgər əcəl belimi bükməsə Həmidənin xəcalətindən çıxaram)

yimiz gözəl çıxışına heyran olmuşlar:

"Rayonumuzun pambıqçılarının əsas bəlası çəyirtkədir. 1892-ci ildən 1912-ci ilə kimi ancaq bir cə il (1910) çəyirtkə əkinlərimizə zərər verməmişdir. Bütün bu illərdə əkinlərimizi, o cümlədən pambıq sahələrimizi çəyirtkə qismən, yada tamamilə tələf etmişdir. Çəyirtkəni məhv etmək üçün adi vasitələrlə kifayətlənmək olmaz, təxminən sahəsi 500 min hektardan ibarət olan Mil düzünü mümkün qədər su ilə tez təmin etmək lazımdır. Əsrlər boyu cüt görməmiş bu səhranın son dərəcə məhsuldar torpağı vardır. Eyni zamanda bu səhra uzun

Bu vəziyyətdən yaxa qurtarmaq üçün rayonlarda kiçik kredit cəmiyyətləri yaratmaq lazımdır ki, pambıqçılar toxum almaq və pambıq əkib-becərmək üçün ordan borc pul götürə bilsinlər.

Rayonumuzda çoxlu susuz torpaqlar vardır. Həmin torpaqlarda otarılan mal-qara naxırları və qoyun sürüləri pambıq əkinlərinə böyük ziyan vururlar. Onların sahiblərini cərimə etmək lazımdır ki, buna yol verməsinlər. Bizim tərəflərdə oğurluq pambıq alverci də geniş yayılmışdır. Oğurları və oğurluq pambıq alverçilərini ciddi cəzalandırmaq üçün tədbirlər görmək lazımdır. Pambıqçılığın

Həmidə xanım həm də Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının üzvü kimi ədəbi fəaliyyət göstərmişdir. O, Mirzə Cəlilin "Yan tütəyi", "Poçt qutusu", "Rus qızı" hekayələrini və Mir Cəlalin "Dirilən adam" romanını rus dilinə tərcümə etmişdir.

Həmidə xanım ədəbi fəaliyyətində özünün yazdığı, həm də xalq arasından topladığı zəmanədən gileyli bir sıra bayatılar mühüm yer tutur. Aşağıda həmin bayatılardan bir neçə nümunəni təqdim edirik:

**Könlüm elə virandı,
Gülməz, elə virandı,
Sultanı ölmüş Boyad-
Yurdum elə virandı.**

şəxsi arxivində öz əli ilə şagird dəftərinə yazdığı neçə-neçə belə bayatılar mühafizə olunub saxlanılır. Həmidə xanımın əbədi ələmdə ən böyük xidməti 1934-cü ildə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının sifarişilə qələmə aldığı və dörd il üzərində fasilələrlə işlədiyi "Mirzə Cəlil haqqında xatirələrim" kitabı olmuşdur. Bu kitab hər biri 20 vərəqdən ibarət olan 59 şagird dəftərinə rus dilində yazılmış, sonradan Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuşdur...

Xatirələrdə məşhur "Molla Nəsrəddin" jurnalının nəşri ilə əlaqədar maraqlı məlumatlar, eləcə də Mirzə Cəlilin bir yazıçı olaraq yazdığı bir neçə əsərin

Həmidə xanım Cavanşir

Həmidə xanımın Sabirə göstərdiyi barədə böyük bəstəkar, həmyerimiz, ölməz Üzeyir Hacıbəyli o vaxt mətbuatda çıxan bir məqaləsində yazırdı:

"Qoy ədəbiyyat tarixinə yazılsın ki, Sabir kimi şairi diriliyində təqdir edən bir kişi olmadısa da, bir nəfər arvad oldu ki, şairin iadəyi səhhəti üçün milyonçu kişilərə rəğmən öz varından keçərək qədər böyük bir həmiyyət göstərdi".

Həmidə xanım eyni zamanda Cəlil Məmmədquluzadənin kiçik qardaşı, İran inqilabının fəallarından biri, Cənubi Azərbaycan azadlıq fədailəri Səttarxan, Şeyx Məhəmməd Xiyabəninin, yaxın dostu və silahdaşı Mirzə Ələkbər Məmmədquluzadənin onu gözləyən ömürlük sürgün cəzasından xilas olmasında, qayğısında və müalicə olunmasında əlindən gələn maddi və mənəvi köməliyi göstərmişdir. Həmidə xanımın cəsəretli bir qadın, haqq sözü deməkdən çəkinməyən bir tribun olduğunu xarakterizə etmək sahəsində onun 1-6 noyabr 1912-cü ildə Tiflisdə Zaqafqaziya Pambıqçılarının XIII qurultayında Qarabağda Pambıqçılığın vəziyyəti barədə etdiyi tarixi çıxış böyük əhəmiyyət kəsb edir. Olduqca ictimaiyyətin doğurduğu ki, Qarabağda pambıqçılığın vəziyyəti və problemləri barədə çıxış etmək Həmidə xanıma həvalə olunmuş və Həmidə xanım bu tarixi çıxışı rus dilində etmişdir. Müasirlərin söylədiyinə görə hələ qurultay başlamamışdan əvvəl qurultaya rəhbərlik edənlər gündəlikdə çıxış edənlər arasında bir müsəlman qadınının da adını görüb bərk təəccüblənmiş, Həmidə xanımın aşağıda qeyd etdi-

qinələrindən bəri çəyirtkə yuvasıdır, çünki çəyirtkə adətən əkilməyən torpaqda törəyir. Mil səhrasını suvarmaq üçün Arazdan kanal çəkmək və onu həmin səhradakı Gavurarxına birləşdirib Lənbəran kəndinədək uzatmaq lazımdır. Yeri gəlmişkən xatırlatmaq lazımdır ki, 1866-cı ildə bu arxı mənim mərhum atam Əhməd bəy Cavanşir çəkdiymişdir. Həmin arxı çəkdirməklə Lənbəran kəndinə kimi uzatmaq fikrində idi. Lakin yerli orqanlar ona razılıq vermədilər. Atamın bu haqdakı yazışmaları indi də məndə qalır.

Bu arxın ətrafındakı torpaqlar xəzinəyə məxsusdur. Onlara su çəkilsə ucsuz-bucaqsız pambıq sahələri yaranar. Eyni zamanda milyonlarla adamların zəhmətini zay edən çəyirtkələrin də qarşısı bir dəfəlik alınar. Bizim mövcud pambıq sahəmiz də su qıtlığı keçirir. Kəhrizlərin suyu çatmır və biz yazda Qarqar çayından gələn kanalın suyundan istifadə edirik. İndi bizdən yuxarılarda Qarqarın suyunu işlədib aşağılara buraxmırlar. Ağdam mirabuna sərəncam vermək lazımdır ki, Qarqarın suyu bütün arxlar arasında bərabər bölünsün.

Pambıq alverçiləri də pambıq sahəsində az rol oynayırlar. Lakin bəzən onlar öz xeyirləri üçün pambıqçılara çox keyfiyyətsiz toxum satırlar. Həmçinin onlar pambıqın məzənnəsini aşağı salırlar. İstədikləri qiyməti qoyurlar, rayonu öz aralarında nahiyələrə bölüb istediklərini edirlər. Beləliklə pambıqçılıqdan zəhmətkeşlərdən çox alverçilər-istismarçılar xeyir götürürlər.

mədəniyyətini artırmaq üçün ibtidai kənd təsərrüfatı məktəbləri Ayaradılmalıdır. Bundan əlavə nümunəvi pambıq əkini sahələri düzəltmək, bura yaşlı kəndliləri cəlb edib işlətmək lazımdır. Beləliklə kəndlilər mədəni üsulla becərilən pambığın xeyrini gözləri ilə görər, axırda özlərində bu üsulu tətbiq edərlər.

Nəticədə həm keyfiyyət, həm də həmiyyət etibarilə pambıqçılıq yaxşılaşar. İşlərimizə mane olan cəhətlərdən biri də nəinki şose yollarının, hətta kəndlər arasında yaxşı yolların olmamasıdır.

Məlumdur ki, əkinlərimiz suvarma sistemi ilə becərilir. Buna görə yollardan kiçik və ya böyük arxlar keçir. Çox yerlərdə körpü yoxdur, olanları isə bərhad haldadır. Buna görə də gediş-gəliş çətindir, fayton, araba, sınır, adamlar bəzən saatlar və günlərlə yollarda qalıb işə gecikirlər. Pambıq təmizləyən zavodların olmamasını da birinci növbədə bununla izah etmək lazımdır. Halbuki bunlara ehtiyac vardır". Bütün yuxarıda qeyd olunanlarla yanaşı

**Mən aşıq gülsə də ağlar,
Gül bitmiş gülsə də ağlar,
Səndən ayrılan gözüm-
inanma, gülsə də ağlar.**

**Mən aşıqəm gülən az,
Bülbül eylər güle naz,
Gör necə bəd ildi ki, -
Ağlayan çox, gülən az.
Gəl gedək Əzuruma,
Sən də gəl Əzuruma,
Biz hökumət quluyuq -
Dözərik hər zuluma.**

**Zamana bax, zamana,
Aləm düşüb yamana,
Yabılar arpa yeyir -
Erkən baxır samana.
Mən aşıq qar qalandı,
Qar yağdı, qar qalandı,
Laçınlar qarğalandı.**

Göründüyü kimi Həmidə xanımın bayatıları zəmanədən şikayətli, dərin ictimai motivli bayatılardır. O, eyni zamanda eloba arasında olanda da yaşlı sinədəftər nənələrin söylədiyi bayatıları da qələmə alıb yazırdı. Hazırda onun Respublika Əlyazmaları fondunda olan

yazılma tarixi haqqında qiymətli məlumatlar verilməmişdir. Belə məlumatların əksəriyyəti ilə oxucu məhz ilk dəfə burada tanış olur.

Olduqca dəyərli, lakin keçməkeşli ömür yaşamış Həmidə xanım 1955-ci il fevral ayının 6-da Bakıda vəfat etmiş, Fəxri Xiyabanda Mirzə Cəlilin yanında dəfn olunmuşdur. Şərq əfsanələrinin birində deyilir ki, həyat ən böyük güzgüdür. Onun sinəsindən insanlar gəlib keçdikcə onların yaxşı əməlləri və pis əməlləri bu güzgü üzərində hopub qalır. Bəli, insan həyatdan köçür, əməlləri isə həyatda qalır. İllər keçdikcə insanların qəlbində yaşayır, xatirəyə çevrilir. Pisləri nifrətlə, qəzəblə xatırlanır, yaxşılardan hörmətlə, məhəbbətlə! Bax, insanın ikinci ömrü də buradan başlayır... Nifrətli ömür, məhəbbətli ömür! Elimizin, obamızın xatirələrində məhəbbətli ömür yaşayanlardan biri də şərq cəhəlinin zülmət qaranlığında parlaq nur saçan, Ağcabədinin ilk dan ulduzu Həmidə xanım oldu.

Həyatda cəmi 85 il cismani ömür yaşasa da qədir bilən həmvətənlərinin qəlbində əbədiyaşar ömür yaşayır Həmidə xanım! Əbədiyaşar ömür! Bu gün haqqında eloba arasında gəzən şirin xatirələr də, doğma Kəhrizli kəndində adını daşıyan, şöhrətini yaşayan ev muzeyi də bunun canlı təsdiqidir. Əbədiyaşar təsdiqi!

**Şirxan Aranlı
Yazıçı, publisist.
Azərbaycan
Yazıçılar Birliyinin üzvü**

ƏDALƏT •

17 fevral 2018-ci il